

A DOKUMENTUM HITELESSÉGE, ELEKTRONIKUS OKIRAT HAMISÍTÁS

CSIBA ANDRÁS¹

Összefoglalás:

Korunk kihívása az elektronikus iratkezelés. Hagyományos értelemben irat és okirat sok évszázados hagyományokra támaszkodik. Minden korban jelentős érdekek fűződtek az irat, vagy minősített esetben okirat hamisításához, illetve az ellenkező oldalon a hamisítások felderítéséhez. A technológia fejlődése egyaránt kedvezően hatott az irathamisításra valamint annak felderítésére, így e két folyamat egyensúlya úgymint erre, vagy arra tolhatta el a megítéléseket, legyen az egyszerű gazdasági ügy, vagy egyéb jogügylet. Természetesen nincs ez másként az elektronikus iratok esetében sem. Az új kihívás azonban csillapítatlan rezgésként egyes iratbiztonsági részleteket túlbiztosítással, míg más oldalról átgondolatlan pongyolasággal szabályoz.

Kulcsszavak:

e-dokumentum, e-okirat, e-számla, e-okirathamisítás

Summary:

Our age's challenge is the electronic document management. Traditionally, document and charter have a history of centuries. There were great interests in the adulterating of documents or, in qualified cases, charters, in every era. On the other side, every effort was made to explore these forgeries. The technological development made it easier to adulterate documents, and exploring it too. Thus the balance of these two changed the attitudes from time to time, regarding economic or other legal cases. Of course, the situation is not at all different in the case of electronic documents. The new challenge, however, as an unmitigated vibration, requires unnecessarily high security standards in particular document security objects, while on other fields the standardization is ill-considered and rough-and-ready.

Keywords:

e-document, e-charter, e-invoice, e-forgery

¹ Csiba András, kutatási igazgató, Számadó Szoftver Szolgáltató Kft 1091 Budapest Üllői út 119. e-mail: csiba.andras@szamado.hu

A papír alapú dokumentum hitelessége

Egy dokumentum hitelességével kapcsolatosan valamelyest eltolódik a köznapi és a jogi értelmezés. Köznapi értelemben egy dokumentum hitelessége elfogultsági kérdés, vagyis a megítélés attól függ, hogy a dokumentum tartalmi és fellelhetőségi körülményeinek függvényében az egyén azt hitelesnek fogadja-e el vagy sem. A hitelesség köznapi értelmezésében nincs szó arról, hogy a dokumentum tartalmi és formai jegyei alapján annak hitelességét objektív módszerek szerint kell megállapítani. A dokumentum hitelességének kérdése a legősibb kérdések közé tartozik, miként annak hamisítása is. E páros szintén fej-fej mellett haladó történelem, aminek kimenetele a jövőre nézve sem látszik eldőlni. A történelmi hamisítványok elemzése már nem ad segítséget a jelen és jövő tekintetében, talán csak annyit érdemes megjegyezni, hogy az elemzésnek két vonala van, az egyik a történelmi környezeti, technológiai háttér és a dokumentum összehasonlító értékelése. E kettős jellemzi a mai lehetőségeket is. Remélhetőleg a papír alapú dokumentumok jelentőségének csökkenése pontot tesz erre a versenyre, átadva helyét a nem papír alapú dokumentumok hitelessége és azok hamisítása versenyének.

A hitelesség fogalmának pontosabb körüljárása biztat arra, hogy ha röviden is, de az okirat fogalmát is elővegyük. Sommásan meghatározva minden okirat dokumentum és bármely dokumentum válhat okirattá. Az okirat fogalma ugyanis nem a tárgyban, hanem annak funkciójában keresendő, azaz bármely dokumentum, amely hivatott az abban foglalt tények, adatok, körülmények, cselekmények, nyilatkozatok valódiságának igazolására, az okirat (Polgári Perrendtartási tv., 2012). Egy dokumentum hitelessége technológiai, míg egy okirat hitelessége technológiai és jogi kérdés.

Van a dokumentum hitelességének egy többé-kevésbé referencia értékű eljárása, amely nagy valószínűséggel (abszolút biztonság ugyanis nincs) igazolni képes egy dokumentum hitelességét. Ha valamely dokumentum igazolhatóan több eredeti példányban készül, és ebből az egyiket a dokumentumarchiválási szabályoknak megfelelően őrzik, akkor a többi példány ehhez hasonlítva hitelessége tekintetében elemezhető. Az eljárásnak rendkívüli ráfordításigénye miatt a jog elismer egyéb hitelességi kritériumokat is. Ennek legpuhább megjelenése annak kimondása, hogy amennyiben az érdekelt felek azt hitelesnek fogadják el, akkor az annak tekinthető. Talán mondanunk sem kell, hogy ez a konszenzusra alapított hitelesség fogalom minden objektív szemlélet híján van, de roppant kényelmes, viszont amennyiben az érdekeltek a hamis tények elfogadásában érdekeltek, akkor nincs mód a valódi hitelesség megállapítására.

A Ppt az okirat hiteleség fogalmát az aláírások rendszerében fogalmazza meg. E szerint hiteles az irat, amennyiben azt valaki saját kezűleg írta és aláírta, vagy aláírását tanúk igazolják, vagy az aláírás közjegyzői okiratba foglalt, azaz cégszerű, de hiteles bármely hatóság okiratba foglalt dokumentuma. A pontos törvényszöveg idézése jelen esetben nem fontos. Ez a megoldás azért szükséges, hogy helyettesítse az egyetlen, valamennyire is megbízható hitelesség megállapítási eljárást.

A technológia fejlődése azonban mindig ad új eszközöket a hamisítóknak és kihívást a hitelesség ellenőrzésnek. A mai fénymásolási, szkennelési és grafikus képfeldolgozási technológiák szemre tökéletes másolatok készítésével igen csak kikezdi a hiteles dokumentum fogalmát. Sok példát lehetne felsorolni, itt most csak egyet teszünk meg. Ha egy dokumentumból több eredeti példányt akarunk készíteni, akkor erre korábban az indigóval, vagy vegykezelt többpéldányos garnitúrával olyan eszköz volt a kezünkben, amelynek hamisítása, ha nem is lehetetlen, de legalább nehéz volt. A mai lézer és tintasugaras nyomtatási technológia mellett ilyen biztonsággal több eredeti példány létrehozása csak a dokumentumot előállító szoftver tanúsítása által lehetséges. Ennek oka, hogy a dokumentum elsőként egy valamilyen IT eszköz memóriájában keletkezik, amiből tetszőlegesen sok példány készíthető, akár utólag is, illetve igazolható, vagy nehezen cáfolható, hogy a

dokumentumban az utólagos módosítás semmi módon sem következhetett be. A több eredeti példány előállításától függetlenül még lehetséges volna, de erre vonatkozó jogszabály, de még ajánlás sem áll a szakma rendelkezésére.

Az okirat

Az okirat az eljárásjogokban olyan bizonyítási eszköz, amely a benne foglalt tények, adatok, nyilatkozatok, körülmények, cselekmények valódiságát bizonyítja. Az okiratra vonatkozó rendelkezések érvényesek minden olyan tárgyra, amely műszaki vagy vegyi úton adatokat rögzít (fénykép, filmfelvétel, hangfelvétel, mágnesszalag, stb.). Ebbe a körbe tartoznak az IT szektorban keletkezett okiratok. Ez utóbbi körben elsőként az elektronikus számlák és számviteli bizonylatok jelennek meg, mint nevesített okiratok, de ennél lényegesen többről, általában a „jogképes” elektronikus okiratról kell beszélni. Az elektronikus számlákat, és számviteli dokumentumokat a számviteli és áfa törvény nevesítve is okiratnak minősíti (Áfa törvény, 2003), azonban elektronikus okirat lehet bármi, amely az okirat meghatározás szerint annak minősíthető, vagyis lehetséges bizonyítási eszköz a benne foglalt tények, adatok, stb. valóságtartalmának igazolására. Végtelen sok példa sorolható fel. Ebben a körben csak érdekesség, hogy a bírósági gyakorlatban némelykor egy-egy e-mailt is elfogadnak bizonyító erejű okiratnak, máskor pedig nem.

Megkíséreljük az analógiák alapján meghatározni a digitális okirat fogalmát. Az analógia alapja a papír alapú okirat, amely, ne legyen meglepve, éppen olyan kevésbé könnyen meghatározható, mint annak elektronikus párja. Ha egy megbeszélésen készül egy feljegyzés, akkor az valamely alkalmazott által készített magánokirat, azonban nem történik okirat hamisítás abban az esetben, ha az „okiratban” valamely adat, tény módosításra kerül. Ha ezen feljegyzés alapján elkészül egy emlékeztető, amely minden érdekelt fél részére a lezajlott megbeszélés tényeit rögzíti, akkor az szintén magánokirat. Ha ebben az egyik fél olyan szándékkal módosít meg lényeges adatot, vagy ferdít el tényeket, amely a megbeszélés eredményének szándékos módosítására tesz kísérletet, akkor nyilvánvaló okirat-hamisítás következett be. Az eseményt elég nehéz megítélni, ugyanis egy iraton bekövetkezett módosításnak az okirat-hamisítás, büntető eljárást maga után vonó tényének megállapítása, csak utólag dönthető el. A jog akkor foglal állást elítélőleg, ha a módosítás következtében valamely félnek hátránya keletkezett, különös tekintettel arra, ha a módosításnak indítéka igazolhatóan e hátrány bekövetkezésének szándéka volt. A két említett okirat egyaránt magánokirat kategóriába esik, és mindkét esetben lehet azt oly módon módosítani, hogy az valamely módon hátrány okozására alkalmas legyen. Szándékoltan olyan magánokiratot vettünk példaként, amelyet törvény, mint a számlát, vagy számviteli bizonylatot okiratnak nem minősít, de funkciója miatt azzá válik.

Csak példálózva ide tartoznak a gazdasági vezetés jelentései és táblázatai, a kiadott vezetői utasítások, stb. Akkor mi is lehet egy digitális okirat? Bármilyen digitális nyom, amelyet az IT rendszerünkben ejtünk. Ebben az esetben is igaznak kell tekintenünk, hogy bármilyen elektronikus adat, jelhalmaz lehet okirat, amely alkalmas arra, hogy a bevezető mondatban említett, a benne foglalt tények, adatok, nyilatkozatok, körülmények, cselekmények valódiságát bizonyítja. Szintén példálózva ez lehet egy kép, szöveges, vagy táblázatos adatállomány, stb. Erősen vitatható, hogy egy adatbázis, amely független, és relációk által összerendelt halmaz, az lehet-e okirat. A mi megítélésünk szerint semmiképpen. Mi akként határoznánk meg a digitális okiratot, hogy az csak olyan jelhalmaz lehet, amely a hozzá rendelt megjelenítő eszközzel, bármely esetben csak egyféleképpen értelmezhető, vagy jeleníthető meg, valamint éppen bármely adatbázistól független entitás.

A jog megkülönböztet egyszerű magánokiratot, teljes bizonyító erejű magánokiratot és közokiratot. Ezek értelmezése a bírói gyakorlatban fontos, azonban a jelen cikk szempontjából lényegtelen, ugyanis az okirat bármely típusa hamisítható.

Okirat-hamisítás

Az okirat-hamisítás jogi megítélésének tárgya nem a vagyonban, hanem a közérdekben található, amely az okiratokhoz, mint kiváló bizonyítási eszközökhöz fűződik. Az okiratnak bizonyító ereje az okiratot a jogélet kiváló biztosítékává teszi, ennek a biztosítéknak megtámadása az, mely az okirat-hamisítást külön büntetné minősíti. Az okirat-hamisítás kártékonyága semmiben sem más, ha azt papír alapú, vagy digitális okiraton követjük el.

Az okirat hamisítás végrehajtásának technikájában a két okirat típus tekintetében lényegi eltérés csak az, hogy a papír alapú hamisításhoz több leleményre és ügyességre van szükség. Míg korábban az okirat-hamisítás szinte művészet volt, a mai technikai környezetben már ez is csak rutin feladat, kis leleménnyel bárki elkövetheti. A digitális okirat-hamisításhoz azonban ennél kevesebb is elég. Bármely elektronikus jelhalmazban megtestesült okirathoz lehet találni egy, de leginkább több olyan programot, amelynek alkalmazásával az okirat tartalmában érdemi változást lehet létrehozni. Sok esetben a papír alapú dokumentumon elkövetett hamisítást is csak komoly szakértői elemzés képes leleplezni, míg egy digitális okiraton a módosítás szinte bizonyosan felderíthetetlen. Ez önmagában még nem volna aggasztó, ha az okiratnak egy másik igazoltan eredeti példánya rendelkezésre áll. Ilyenkor a két példányt össze lehet hasonlítani és ezzel a hamisítás ténye igazolt, vagy legalábbis látszólag az. Hamisítás ugyanis az is, amikor az okiratot oly mértékben rongáljuk meg, hogy abban egyes adatok felismerése kétségesse tehető. Ez esetben egy papír alapú okiraton a szándékos rongálás ritka kivételtől eltekintve szinte azonnal megállapítható az okirat-hamisítás, amit nem lehet elmondani egy digitális okiratról.

Egy elektronikus jelhalmazban IT incidens is előidézhethet olyan eseményt, amelynek hatására a dokumentum értelmezhetetlenné válik, vagyis ha valakinek az a szándéka, hogy az okiratban fellelhető adatok, tények ne kerülhessenek napvilágra, vagy azzal akarna védekezni, hogy a korábban ép és feldolgozott okirat mára értelmezhetetlenné vált, akkor nehéz, többnyire lehetetlen megmondani, hogy az egy véletlen IT incidens, vagy egy szándékos okirat-hamisítás következménye. Általában ki lehet jelteni, hogy egy elektronikus dokumentumban egy releváns adat sérülése, vagy IT incidens miatti megváltozásának valószínűsége kicsi, azonban ismert problémaként jelenik meg, hogy egyes rendszerek a helyi érték jelölésére használt tizedes elválasztót eltérően értelmezik, így egy automatikus kiértékelő rendszer az eredeti dokumentum valós tartalmához képest eltérően értelmezheti az adatokat, erre már lehet építeni nehezen felderíthető okirat-hamisítást.

Az okirat-hamisítás tényállásának megállapításához két dolog szükséges. Az egyik a bizonyítható szándékos esemény felderítése, a másik pedig az okiratot hamisító személy felderíthetősége. Az előbbi feltétel teljesíthetőségében is van a digitális okiratnak jelentős hátránya a papír alapú okirattal szemben, mivel az elkövető személy felderíthetősége lényegesen nehezebb, sok esetben megoldhatatlan feladat egy elektronikus okirat igazolt hamisítása esetében. Az IT rendszerek esetében a dokumentumhoz ritka kivételtől eltekintve számosan hozzáférhetnek, így még a jól védett IT hálózatokba sem könnyű igazolni egy-egy szándékos okirat-hamisítás elkövetőjét, aki éppen ismerve az IT rendszerben lévő lehetőségeket, valamint a saját szándékait a nyomok eltüntetésében is hathatósan tevékenykedhet. A védekezésnek persze e tekintetben a legegyszerűbb módja, ha egyszerűen IT incidensre hivatkozva értékelhetetlenné teszi a teljes dokumentumot. Ez esetben még akkor is nehézkes a bizonyítás, amennyiben az okirat másik eredeti példánya rendelkezésre áll. Természetesen ilyen jellegű incidensre való hivatkozás azért ismeretes a papír alapú dokumentumok esetében is, ami lehet elemi kár, vagy ami jellemző próbálkozás, a betörés, és rablás, amikor is éppen az érzékeny dokumentumok semmisülnek meg.

Az IT környezetben az elektronikus okiratok hitelességének igazolására azért van egy kitalált megoldás, ami az elektronikus aláírás és hiteles elektronikus időbélyegzővel ellátott okiratot jelent. Erről azt kell megállapítani, hogy ez sem mindenható, hiszen IT incidens ezzel

a dokumentummal kapcsolatosan is bekövetkezhet, azonban az nem fordulhat elő, hogy IT incidensre való hivatkozással módosuljon az adat felderíthetetlen módon. Ez a vélelem, amit igyekszik az IT szakma képviselni, azonban ez a vélekedés is ingatag. Azt ugyanis nem lehet továbbra sem igazolni, hogy ha egyszer valaki megváltoztatott bármit is az elektronikus dokumentumban, akkor az elkövető könnyebben felderíthető volna.

A meglehetősen nagy apparátust megmozgató eljárás, a digitális aláírás, arra jó, hogy igazolja az okirattal kapcsolatosan, hogy az aláírás keletkezés óta az nem változott meg, és az aláírás pillanatában az okirat létezett, valamint az aláíró személye ismert. Ezek fontos ismeretek és önmagában hitelesítenek egy dokumentumot. Egyenértékű egy ilyen okirat azzal, mint amikor egy okiratot az aláíró aláír, valamint két tanú igazolja, hogy az aláírás előttük a megadott időpontban történt. Ha az okiratban bármi nemű változás következik be, akkor csak annyi előnyünk van, hogy az azonnal látható és ez letagadhatatlan, a dokumentum semmiképpen nem azonos az eredetivel, vagyis az már nem hiteles. A változást előidéző személye azonban éppen annyira deríthető fel, mintha egy elektronikus aláírással nem rendelkező dokumentum okirat hamisítása következett volna be.

Okiratok aláírva és aláírás nélkül

A gyakorlati életben azonban lényegesen több okirat végzi feladatát a gazdasági és a hivatali életben, mint amennyi aláírással és tanúkkal, vagy elektronikus aláírással és időbélyegzővel rendelkezik, vagyis az okiratok jelentős része egyáltalán nem rendelkezik a hitelesítés jegyeivel, ennek ellenére remekül megállják a helyüket, akár mint okiratok is. Amivel kezdtük a cikket az nem más, mint hogy az okirat meghatározása elsősorban attól függ, hogy az abban rejtelkedő tények leírásának, vagy adatoknak bizonyítaniuk kell-e a valóságot. Ha igen, akkor a dokumentum okirat akkor is, ha nincs aláírva (se kézzel, se digitálisan), amire legjobb példa a számla, vagy egyéb számviteli bizonylat, de kaphat ilyen státuszt egy emlékeztető is. Ezekkel az okiratokkal kapcsolatosan mégis megállja a helyét az okirat-hamisítás törvényi tényállása, ha az igazolhatóan bekövetkezik. Egy számviteli bizonylat esetében a segítség abban rejlik, hogy mind a számviteli, mind pedig az áfa törvény rendelkezik az okirat másodpéldányának őrzési köteleméről, így mindig kell lennie egy fellelhető másik példánynak, amivel az inkriminált dokumentum összevethető.

Ez a törvényi kötelezettség azonban fennáll az elektronikus dokumentumok esetében is, tehát ebben nem lelhető fel a különbség, hiszen az elektronikus okirat másodpéldánya amennyiben a törvények betartásával őrzik, akkor mindenkor bizonyítja az okirat hamisítást, ha az bekövetkezett. Ennek ellenére az alá nem írt elektronikus okiratot ma a szakma nem tartja okiratnak. Ennek azért ellentmondanak bírói gyakorlatok, amikor személyes tapasztalatokra támaszkodva állíthatjuk, bizonyos tények alátámasztására elektronikus okirat mindennemű aláírás nélkül is elismerhető. Az egyetlen, ami lényegi eltérést mutat a papíralapú és elektronikus okirat hamisítás területén az csak annyi, hogy az elektronikus okirat-hamisításkor az elkövető személye kisebb biztonsággal deríthető fel.

A felderíthetőség és a felelősség

Az okirat-hamisítással kapcsolatban az a fő probléma, hogy a felelősség megállapítása az elkövető felderíthetőségéhez kötött kategória. Ez az ok, amiért tévesen azt gondolnánk, hogy egy elektronikusan aláírt és időbélyegzővel ellátott dokumentum nagyobb biztonságot jelent. Az aláírás és időbélyegző azonban csak és kizárólag a PpT-nek az okiratok minősítéséhez és az azokhoz kötött joghatások tekintetében van jelentősége, az okirat hamisítás ténye így is úgy is bekövetkezhet.

A megítélésünk szerint egyrészt az elektronikus aláíráshoz ok nélkül több reményt fűzünk, mint az indokolt lenne, ami csak azzal magyarázható, hogy a technika új így az ettől való félelem ideig óráig talán fékezheti az okiratot hamisítani szándékozókat, de akadályozni

nem tudja. Másik téves nézetünk az elektronikus okirattal szemben, hogy az kevesebb bizonyító erővel rendelkezik, mint annak papír alapú megfelelője. Fontos volna az informatikai társadalom fejlődése szempontjából, hogy ezeket a falakat leromboljuk. Azt nem tudjuk megszüntetni, hogy egy elektronikus okirat hamisítása ne legyen könnyebben és kevesebb nyomot hagyva elkövethető, mint a papír alapú okiraté, ezzel a felelős megállapítása válik nehezebbé, azonban ez csak jogi megítélés kérdése kell legyen. Azt kell kimondani, hogy a dokumentum teljes, vagy részleges megsemmisítése, megsemmisülése azonos elbírálás alá essen, mint egy tűz, vagy rablás esetének elbírálása, ha felmerülhet a gyanú a szándékosságot illetően. Ebben a tekintetben azonban az IT katasztrófa elbírálása lényegesen jobb helyzetben van, ugyanis egy ilyen incidens nem válogat okosan az okiratok között. Szakértői vizsgálat nagy hatékonysággal képes kimutatni a szándékolt IT incidens bekövetkeztét, nagyobb biztonsággal, mint egy megrendelt rablásét.

A jövőben elkerülhetetlen, hogy az elektronikus okiratok száma ne növekedjék. Sokan teszik fel a kérdést, hogy miért, amikor amióta csak megjelentek a számítógépeken könnyen előállítható dokumentumok, azóta minden várakozásunk ellenére azt lehet tapasztalni, hogy a papírfogyasztásunk egyre emelkedik. Az eredménye a könnyen előállítható elektronikus dokumentumoknak az lett, hogy amíg korábban az írógép volt (a kézírás mellett, ami mára szinte teljesen megszűnik) a dokumentumok szinte egyeduralgató előállító eszköze, addig ma az iratainkat számítógépes szerkesztőkkel állítjuk elő, és azonnal ki is nyomtatjuk azokat. Ha abban hibát fedezünk fel, se baj, javítjuk és újra nyomtatjuk. Visszaélünk egy lehetőséggel, amit a számítógéppel szerkeszthető dokumentumok megjelenése adott a kezünkbe. A lehetőség, hogy egy dokumentumot könnyen módosíthassunk érdemes kihasználni, de nem szabad visszaélni vele, mert ennek eredménye, hogy bizalmunkat veszítjük a dokumentumok hitelessége tekintetében.

A folyamat, amely a papírfelhasználás folyamatos növekedéséhez vezet, lassul, és idővel visszaforduló folyamattá válik. Ezzel együtt azonban a dokumentumok száma jelentősen emelkedni fog, amikor az IT rendszerek a ma automatikus eszközökkel feldolgozhatatlan elektronikus dokumentumokat képesek lesznek értelmezni és feldolgozni. Ez a folyamat vezet oda, hogy az elektronikusan előállított dokumentumokat már értelmetlen lesz kinyomtatni és hatékonyabb lesz azokat elektronikus módon kezelni. Ebben a folyamatban azonban ne legyenek kétségeink az elektronikus okirat-hamisítások száma nem fog semmiképpen sem csökkenni. Az elektronikus okiratok világában sem várható, hogy minden okirat a PPT szerinti teljesen bizonyító erejű okiratként keletkezik, azaz minősített elektronikus aláírást kap. Ez tehát azt jelenti, hogy az IT és a jog szakembereinek fel kell készülni a digitális okirat-hamisítás kezelésére. Az IT szektor feladata, hogy eszközöket biztosítson ahhoz, hogy az okirat szándékos hamisítása könnyen kimutatható legyen, míg a jog szakembereinek számba kell venni a lehetőségeket és kodifikálni kell a digitális okirat-hamisítást.

Irodalom

Áfa törvény. (2003). Forrás:

http://www.complex.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0700127.TV&kif=%C3%81FA+tv*#xcel

Polgári Perrendtartási tv. (2012). *Complex.hu*. Forrás:

http://www.complex.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=95200003.TV&kif=Polg%C3%A1ri+Perrendtart%C3%A1s*#xcel